

วารสาร
ประวัติศาสตร์
ธรรมศาสตร์

THE THAMMASAT

**JOURNAL
OF
HISTORY**

คำให้การของชาวจีนที่เดินทางมาสยาม
ในสมัยกรุงธนบุรี
Historical Aspects of the Testimony of Chinese
Traders on Thai History, 1767-1783.

อติสร หมวกพิมาย
ADISORN MUAKPIMAI

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
E-mail: adisorn2551@gmail.com

บทคัดย่อ

ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 18 อยุทธยากลายเป็นรัฐที่มีความสำคัญกับจีนในฐานะผู้ส่งออกสินค้าไปยังจีนทั้งในระบบบรรณาการและนอกบรรณาการ จากเดิมที่ให้ความสำคัญกับการเป็นเมืองท่าสินค้าส่งผ่าน ประกอบกับจีนมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเมื่อราชวงศ์ชิงกลายเป็นกลุ่มอำนาจใหม่ในระบบการเมืองจีน สงครามกับหงสาวดีหรือพม่า โดยการนำของพระเจ้าอลองพญาในปี พ.ศ. 2302-2303/ ค.ศ. 1759-1760 และสงครามใหญ่ในปี พ.ศ. 2309-2310/ ค.ศ. 1766-1767 กับพระเจ้ามังระ ผลสุดท้ายคือ ความพ่ายแพ้ของอยุธยากลายเป็นเรื่องสำคัญที่จีนต้องการสืบข่าว พ่อค้าชาวจีนที่เดินทางเข้ามาทำการค้าในช่วงของสงครามเสียกรุงศรีอยุธยาเป็นข้อมูลสำคัญที่ต้องมีรายงานราชการเมืองและเศรษฐกิจในสมัยปลายอยุธยาจนถึงสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีที่มีมากที่สุด และเป็นความรับผิดชอบของขุนนางจีนที่ต้องทำรายงานเสนอไปยังราชสำนักปักกิ่ง เอกสารคำให้การชาวจีนร่วมสมัยในช่วงเวลาดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของไทยและการก่อตัวทางอำนาจของเมืองฮาเตียนซึ่งเป็นชุมชนจีนโพ้นทะเลที่มีอำนาจขึ้นมาในช่วงเดียวกัน ทำให้ทราบถึงสถานการณ์ของไทยในประวัติศาสตร์ในสายตาของจีนผ่านคำให้การของกลุ่มพ่อค้าที่สามารถนำไปสู่คำอธิบายประวัติศาสตร์ไทยในช่วงเปลี่ยนผ่านของราชอาณาจักรในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 17 ได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: คำให้การพ่อค้าชาวจีน ฮาเตียน อยุธยา ธนบุรี สงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 การค้าไทย-จีนระหว่างสงคราม

Abstract

Ayutthaya became exporter state to China by tribute system along the Qing Dynasty period. The Great War with Burma in between 1759-60 and 1766-67. The Fall of Ayutthaya had become important for China to follow news of Ayutthaya at that time. Chinese traders who came to trade during the war got an order from Chinese noblemen, the Governor of Canton, to make a report to the Beijing court. The contemporary Chinese testimony at the time points to the importance of the new Thai power, King Taksin and the emerging Chinese community of Hatian. The history of Thailand through Chinese trader's eyes leaved the statements of the merchant group could make the description of Thai history during the transition period in the second half of the 17th century as well.

Key words: Testimony of Chinese traders, The Fall of Ayutthaya, Thai-Chinese trade during the war, Hatian, Ayutthaya, Thonburi

1. บทนำ

จีนให้ความสนใจเหตุการณ์และสภาพทางการเมืองของสงครามเสียดงกุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1767/ พ.ศ. 2310) ในสยามอย่างมาก สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้จีนต้องการข้อมูลจากสยามเนื่องจากปัญหาชายแดนระหว่างพม่ากับจีน ซึ่งเกิดขึ้นระหว่าง ค.ศ. 1767-1769/ พ.ศ. 2310-2312 โดยในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1767/ พ.ศ. 2310 จักรพรรดิเฉียนหลงซึ่งยังไม่ทราบเหตุการณ์การเสียดงกุงศรีอยุธยา ได้โปรดเกล้าฯ ให้ผู้ว่าการมณฑลกวางตุ้ง-กวางซีส่งหนังสือแจ้งให้สยามปิดชายแดนเพื่อไม่ให้ชาวพม่าหนีเข้ามายังเขตสยาม หลังจากนั้นก็ได้ส่งคนมาสืบถามสถานการณ์ในสยาม

ในขณะที่หลังเสียดงกุงศรีอยุธยาได้ปีกว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เริ่มส่งพระราชสาส์นไปยังกวางตุ้งเพื่อรายงานว่ หลังจากพม่าทำลายอยุธยาลงราบเรียบแล้วไม่มีผู้ปกครองคนใดคุมอำนาจได้เห็นพระองค์และเนื่องจากในสมัยนั้นการค้ากับจีนจำเป็นต้องทำภายใต้ระบบบรรณาการ ดังนั้นเพื่อที่จะนำผลประโยชน์ที่ได้จากการค้าสำเภากับจีนมาใช้ในการฟื้นฟูประเทศ พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงต้องพยายามทำให้จักรพรรดิจีนยอมรับพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ของสยาม

งานวิจัยของณัฐภักษ์ จันทวิษ นิธิ เอียวศรีวงศ์ Chuang Chifa Chen Chingho และ James Chin¹ ที่ให้เห็นว่าระยะแรกของการติดต่อกันระหว่างสยามกับจีนในสมัยกรุงธนบุรีนั้น พระเจ้ากรุงธนบุรียังไม่ประสบความสำเร็จในการทำให้จักรพรรดิจีนยอมรับฐานะกษัตริย์ของพระองค์นัก ทั้งนี้เนื่องจากมักเทียบตู่ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจและมีเชื้อสายเป็นชาวจีน กวางตุ้ง ในฮาเตียนยืนยันกับฝ่ายจีนว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีไม่ใช่องค์รัชทายาทที่ถูกต้อง เพราะที่ฮาเตียนยังมีเจ้านายแห่งราชวงศ์บ้านพลูหลวงซึ่งตนเองช่วยเหลืออยู่ แต่ในปลายรัชกาลฝ่ายจีนก็เริ่มยอมรับในความพยายามของพระเจ้ากรุงธนบุรีในการสู้รบกับพม่าแทนกษัตริย์พระองค์ก่อนและจากรายงานต่างๆ จากสยาม² ดูเหมือนว่านอกจาก

¹ ณัฐภักษ์ จันทวิษ, “ข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อยุธยาตอนปลายและธนบุรีจากจดหมายเหตุจีน,” *ศิลปากร* 24, ฉ. 2 และ ฉ.3 (2523): 9-33, 49-72.

นิธิ เอียวศรีวงศ์, “พระเจ้าตากกับจักรพรรดิจีน,” ใน *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี* (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, 2528).

Chuang Chifa, “Xian Luo Guo Wang Zheng Zhao Ru Gong QingTing Kao (ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับการส่งทูตไปยังจีนของพระเจ้ากรุงธนบุรี),” *Dalu-zazhi*, 51, no.3 (1975): 126-141.

Chen Chingho, “Mac ThienTu and Phraya Taksin: A Survey on Their Political Stand, Conflicts and Background,” *Paper presented to the Seventh Conference of the International Association of Historians of Asia* (Bangkok, 1977).

James Chin, “King Taksin and China: Siam-Chinese Relations during the Thonburi Period as seen from the Chinese Sources,” *Paper presented to the Fifth Thai Studies Conference*, (London, 1993).

² อันที่จริงพระเจ้ากรุงธนบุรีสวรรคตก่อนที่จะได้รับการยอมรับจากจักรพรรดิจีนอย่างเป็นทางการ แต่หลักฐานจีนยืนยันว่าตั้งแต่กลางปี ค.ศ. 1769/พ.ศ. 2312) ฝ่ายจีนเริ่มยอมรับพระองค์เป็นกษัตริย์สยาม โดยอ้างว่าไม่มีองค์

พระองค์แล้วไม่มีใครได้รับการยอมรับจากราชฎาในฐานะกษัตริย์ของสยาม

อาจกล่าวได้ว่าสมัยกรุงธนบุรีเป็นช่วงที่ข้อมูลทางการเมืองของสยามถูกรายงานไปยังจีนมากที่สุด ในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ยุคก่อนสมัยใหม่ โดยมีพ่อค้าจีนเป็นกลุ่มคนสำคัญที่ทำหน้าที่สื่อข่าวทางการเมืองระหว่างราชสำนักทั้งสองด้วยการนำพระราชสาส์นของพระเจ้ากรุงธนบุรีไปถวายยังจักรพรรดิจีน นอกจากนี้ยังมีคำให้การเกี่ยวกับสภาพทางการเมืองของสยามที่กวางตุ้งซึ่งเป็นเมืองท่าสำคัญในการค้าขายระหว่างทั้งสองเมือง หรือในบางครั้งก็มีการนำเชลยพม่าหรือชาวจีนที่อ้างว่าเป็นเชลยพม่ากลับไปจีนตามคำสั่งของพระเจ้ากรุงธนบุรีด้วย

ในบทความชิ้นนี้ผู้เขียนได้นำคำให้การของชาวจีนในสมัยอยุธยาตอนปลายและกรุงธนบุรีจำนวนสามฉบับ เรื่องจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติที่หนึ่ง (The No. 1 Archives) ในกรุงปักกิ่ง และจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระราชวัง (The National Palace Museum) กรุงไทเป มาศึกษาเพื่อทำความเข้าใจประสบการณ์ของชาวจีนซึ่งเดินทางมาสยามเพื่อชี้ให้เห็นถึงช่วงเปลี่ยนผ่านอำนาจจากอยุธยาไปสู่ธนบุรีในแง่มุมที่แตกต่างออกไป

รัชทายาทที่แท้จริงและประชาชนสยามได้ขอให้พระองค์ขึ้นครองราชเป็นกษัตริย์

2. สองเดือนก่อนกรุงแตก จากคำให้การของพ่อค้าจีน³

เอกสารชิ้นแรกเป็นรายงานของขุนนางจีนที่กวางตุ้งเกี่ยวกับสภาพของสยามก่อนเสียกรุงศรีอยุธยา ซึ่งจากเอกสารชิ้นนี้จะทำให้เข้าใจถึงขั้นตอนในการส่งข้อมูลข่าวสารทางการเมืองระหว่างสยามกับจีน

วันที่ 22 มกราคม ปีที่ 32 แห่งรัชกาลพระเจ้าเจียนหลง (ค.ศ. 1767/2310) Wang Jian ขุนนางมณฑลกวางตุ้งได้รายงานว่ามีทูตบรรณาการของสยามกลับจากปักกิ่งมาถึงกวางตุ้งแล้ว เรือที่กษัตริย์สยามส่งมาเพื่อรับทูตกลับนั้นยังมาไม่ถึง แต่มีเรือพ่อค้ามารับตัวทูตแทน พ่อค้าคนนั้นสำนึกในพระกรุณาธิคุณพระเจ้ากรุงจีนและได้กราบทูลถวายรายงานว่าครั้งนี้ไม่มีเรือจากทางการมารับทูต และหลังจากมาถึงกวางตุ้งแล้วทูตสยามได้ให้ล่่ามไปอำเภอ Nan Hai เพื่อรายงาน ความว่า

“ได้ข่าวจากเรือที่ไปแถวสยามแล้วกลับกวางตุ้งว่าพวกอังวะ (An Yue) ซึ่งอยู่ติดชายแดนได้ยกทัพไปตีกรุงสยาม และได้รับจดหมายจาก Chen Wen Biao พ่อค้าจากเรือหูทง (fukong)⁴ ว่าในเดือนเมษายน (ปีที่ 31 แห่ง

³ Zhu Pi Zou Zhe Wai Jiao Lei (Imperial Document with Vermillion Endorsement concerning Diplomacy), No. 346-1, The No. 1 Archives, Beijing.

⁴ คำว่า "fu" มีความหมายว่า รองหรือที่สอง และคำว่า "kong" หมายถึง การถวายบรรณาการ ในระบบบรรณาการของจีน เรือต่างประเทศที่มาถวาย

รัชกาลพระเจ้าเจียนหลง) ได้ล่องไปถึงปากแม่น้ำ
เจ้าพระยาแต่มีเรือสลัดลำใหญ่ทำให้ล่องต่อเข้าปากน้ำ
ไม่ได้ จึงหาซื้อสินค้าและเงินทองแต่ถูกปล้นไปจนหมด
จึงได้ล่องเรือหนีไปฮาเตียน (สำเนียงจีนเรียก He Xian
Zhen)”

หลังจากได้รับรายงานข้างต้นจากทูตสยาม Wang Jian ได้
สอบถามเรื่องราวจากพ่อค้าจีนอีกคนหนึ่งชื่อ Yang ซึ่งได้รายงานว่

“ข่าวที่ว่าบริเวณอ่าวสยามมีเรือสลัดและพวกเขา
ปล้นสินค้านั้นเป็นเรื่องจริง หลังเดือนสิงหาคม (ปีที่ 31
แห่งรัชกาลพระเจ้าเจียนหลง) ไม่ได้รับข่าวอะไรเพิ่มเติม
แต่คาดว่ายังคงอยู่สภาพเดิม”

ในขณะที่พ่อค้าจีนให้การนั้นเป็นช่วงที่สยามถูกโจมตีจากพม่า
ทั้งทางบกและทางทะเล ซึ่งสภาพในอ่าวสยามที่พ่อค้าจีนกล่าวถึงใน
หลักฐานชิ้นนี้สอดคล้องกับบันทึกของชาวฝรั่งเศสในปลาย ค.ศ.1766/
พ.ศ. 2309 ซึ่งบันทึกไว้ว่าช่วงนั้นที่อ่าวสยามมีสลัดมากกว่าช่วงก่อน⁵

บรรณการนั้นมีหลายชนิด เช่น เรือ “jinkong” ซึ่งหมายถึงเรือที่ส่งคณะทูตมาจีน
เรือ “jekong” หรือ เรือ “kong” หมายถึงเรือที่มารับคณะทูตกลับ ฯลฯ สมัยกรุงธนบุรี
และต้นรัตนโกสินทร์ฝ่ายสยามมีเรือที่ส่งไปจีนเพื่อถวายเป็นบรรณาการสองชนิดคือ
เรือทรงพระราชสาส์นกับเรือทูต ซึ่งสันนิษฐานว่าเรือ “fukong” ในที่นี้น่าจะหมายถึง
เรือทูต

⁵ Adisorn Muakpimai, “Chantaburi: A Gatedoor of the Coastal Trade
of Ayudhya in Eighteenth Century,” paper presented at an international
Workshop on Ayudhya and Asia, (1995), 11-12.

ต่อมาเมื่อวันที่ 17 เดือนมิถุนายนปีที่ 32 แห่งรัชกาลพระเจ้าเจียนหลง (ค.ศ.1767/ พ.ศ. 2310) ทางจีนได้ตัดสินใจส่งหนังสือมายังสยาม เพื่อให้ช่วยโจมตีพม่า Li Shi Yao ผู้ว่าการมณฑลกวางตุ้ง-กวางซีจึงได้สั่งให้ขุนนางจีนนำพระราชสาส์นถวายแด่กษัตริย์สยาม ซึ่งตามความคิดของ Li Shi Yao นั้น เมื่อถึงอันหนัมแล้วทูตจะส่งมอบหนังสือฉบับนั้นให้โมซื่อหลิน (หรือมักเทียนตูในสำเนียงจีน) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองฮาเตียน หรือว่ามอบให้เจ้าเมืองจันทบูร (หรือ Zhan Ze Wen ในภาษาจีน) ชื่อผู้หลัง⁶ เพื่อถวายต่อกษัตริย์สยาม⁷ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าทางจีนน่าจะได้อัฒมูลจากพ่อค้าจีนว่าฮาเตียนกับจันทบูรเป็นหัวเมืองชายทะเลในอ่าวสยามที่พ่อค้าชาวจีนมาเทียบท่ากันมาก

3. คำให้การของชาวจีนที่จันทบุรี⁸

จันทบุรีนั้นเป็นชุมชนใหญ่ของหัวเมืองชายทะเลตะวันออกในสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าหลังจากเสียกรุง พระเจ้ากรุงธนบุรีได้ใช้หัวเมืองแถบนี้รวมทั้งจันทบุรีเป็นฐานกำลังในระยะแรก ชาวจีนซึ่งดำเนินกิจการการค้าสำเภาระหว่างสยามกับจีนส่วนมากได้เข้ามาหัว

⁶ ไม่ทราบว่ามีหมายถึงใคร อาจเกี่ยวข้องกับเจ้าขรัวหลานซึ่งอาจารย์นิธิสันนิษฐานว่าเป็นพระยาจันทบูร ดูใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี*, 153.

⁷ ดูใน Chuan, 27. ผนวสุภัทธ, เล่ม 2, 20. และใน Chun Chi Tsu Dang Zhe Jian (Documents of the Grand Council), No. 010186, Taipei. ทูตจีนคนหลังล้มป่วยและเสียชีวิตที่นครศรีธรรมราช ขณะทูตครั้งนั้นมีหยังจิ้นจงซึ่งเป็นคนชื่อเดียวกันกับพ่อค้าชาวจีนกวางตุ้งที่เป็น พระยาพระคลังสมัยธนบุรีแต่ยังไม่มีหลักฐานที่ยืนยันว่าเป็นคนเดียวกัน

⁸ Zhu Pi Zou Zhe Wai Jiao Lei, No. 348-1

เมืองบริเวณนี้และมีบางกลุ่มน่าจะเริ่มอาศัยอยู่ในชุมชนที่ตั้งอยู่ในแถบนี้ด้วย ซึ่งในส่วนนี้จะได้ทำความเข้าใจสภาพของชาวจีนบางกลุ่มจากเอกสารของชาวจีนฮกเกี้ยนที่ลดยศมาถึงจันทบุรีในปี ค.ศ.1774/ พ.ศ. 2317

เมื่อวันที่ 25 เดือนกันยายนปีที่ 44 แห่งรัชกาลพระเจ้าเฉียนหลง (ค.ศ.1779/ พ.ศ. 2322) Yang Kui ขุนนางที่มณฑล Jian Su รายงานว่ามีชาวฮกเกี้ยนชื่อ Wu Da กับ Li Ni ถูกจับด้วยความผิดเนื่องจากพวกเขาลักขโมย Li Ni ซึ่งเป็นชาว Su Zhou มณฑลฮกเกี้ยนอายุ 44 ปี ได้ให้การว่า

“เมื่อเดือนธันวาคมปีที่ 38 แห่งรัชกาลพระเจ้าเฉียนหลงได้ลงเรือไปขายบูนูหรืกับน้ำตาล ออกจาก Xia Men แล้วตั้งใจจะไปกวางตุ้ง แต่ในวันที่ 27 กุมภาพันธ์เมื่อไปถึงทะเล Mu Lian Tao แล้วอากาศไม่ดีลมแรงมากเรือจึงถูกพายุทำลายลอยเคว้งอยู่ในทะเล จนถึงวันที่ 3 มีนาคมเรือก็แตกหมดทั้งลำ จึงจับขออนไม้ลอยไปถึงเกาะที่อยู่ในสยาม มีชาวบ้านช่วยเหลือและส่งข้าพเจ้าไปหาหัวหน้าซึ่งเรียกกันว่า Jiao Pi Ya (น่าจะมาจากคำว่าเจ้าพระยา) ข้าพเจ้าจึงได้เริ่มทำงานกับเขา จนถึงเดือนเมษายนปีที่ 40 แห่งรัชกาลพระเจ้าเฉียนหลง หัวหน้าคนนั้นจึงให้แต่งงานกับผู้หญิงสยามที่เป็นคนทำอาหาร”

ส่วน Wu Da ชาว Jin Jiang มณฑลฮกเกี้ยน อายุ 35 ปี ให้การว่า

“เมื่อปีที่ 39 แห่งรัชกาลพระเจ้าเจียนหลงซ็อบุหรี กับฝ่าแล้วลงเรือไปกวางตุ้ง เมื่อถึงเดือนกุมภาพันธ์ได้ออกจาก Xia Men จนวันที่ 28 ไปถึงทะเล Qi Zi ลมแรงมากจนเสาเรือหักหายไป จนถึงวันที่ 8 มีนาคมแล้ว เรือก็แตกจึงจับไม้กระดานลอยไปถึงทะเลแถวจันทบูร (Zhan Ze Wen) มีชาวบ้านช่วยไว้ ข้าพเจ้าจึงช่วยชาวบ้านทำไร่นา ในเดือนตุลาคมมีชาวบ้านแนะนำผู้หญิงให้แต่งงานด้วย”

ทั้ง Wu Da กับ Li Ni ให้การว่าบริเวณที่ทั้งสองอาศัยอยู่ไม่ห่างไกลกันนัก ดังนั้นจนถึงปีที่ 42 แห่งรัชกาลพระเจ้าเจียนหลง ทั้งสองจึงได้รู้จักกันและต่างก็อยากจะได้เดินทางกลับบ้านเกิด โดยตั้งใจว่าจะอาศัยเรือพ่อค้าที่มาจากมณฑลเดียวกันเพื่อหนีกลับ Wu Da กับ Li Ni จึงลงเรือเล็กออกทะเลใกล้ชายหาดเพื่อตกปลาโดยหวังว่าจะเจอเรือที่พากลับบ้านเกิดได้และโดยบังเอิญเมื่อถึงวันที่ 15 เมษายนปีที่ 43 แห่งรัชกาลพระเจ้าเจียนหลง ได้เจอเรือของ Chen Bing Guan ซึ่งบรรทุกสินค้าจากกวางตุ้งเพื่อมุ่งสู่ Shang Hai แต่เจอพายุเสียก่อนจึงล่องมาถึงสยาม ทั้งสองเห็นเรือจึงตะโกนเรียก เมื่อ Chen Bing Guan ถามความเป็นมาของพวกเขาแล้วจึงยอมให้ลงเรือกลับจีน

Wu Da กับ Li Ni ให้การว่า “หัวหน้าให้พวกเราสักแขนตามประเพณีเพื่อไม่ให้ชาวสยามมองพวกเราด้วยสายตาแปลกๆ” เนื่องจากชาวจีนไม่มีประเพณีการสักตัว ขุนนางที่สอบสวนจึงพยายามวาดลายสักไว้ในเอกสารที่บันทึกคำให้การของสองคนนี้⁹

⁹ Chun Chi Tsu Dang Zhe Jian, (Documents of the Grand Council),

จากคำให้การเกี่ยวกับการลักตัวทำให้เราเข้าใจได้ว่า Li Ni กับ Wu Da ซึ่งอาศัยอยู่แถบจันทบุรีนั้นน่าจะอยู่กับชุมชนชาวสยามมากกว่าชาวจีน ซึ่ง Yang Kui ได้รายงานเพิ่มเติมว่าภาษาที่ Li Ni กับ Wu Da ใช้อยู่นั้น “มีภาษาท้องถิ่น¹⁰กับภาษาป่าเถื่อน¹¹ผสมกัน แม้แต่ชาวฮกเกี้ยนเองก็ฟังไม่รู้เรื่อง” ซึ่งถ้าหากสองคนนี้เป็นจีนแต่จิวแล้วเขาอาจจะอาศัยอยู่ในชุมชนจีนและหาเรือกลับจีนได้ง่ายกว่านี้ เนื่องจากจีนแต่จิวเป็นชาวจีนกลุ่มใหญ่ที่สุดในจันทบุรี

4. คำให้การชาวจีนยูนนานที่ประสภภัยสงครามระหว่างสยามกับพม่า¹²

วันที่ 26 เดือนเมษายนปีที่ 41 แห่งรัชกาลพระเจ้าเจียนหลง (ค.ศ. 1771/ พ.ศ. 2314) Jue Luo Tu Si De ผู้ว่าการมณฑล Yun Nan-Gui Zhou กราบบังคมทูลพระเจ้าเจียนหลงเรื่องชาวยูนนานสามคนที่พระเจ้ากรุงธนบุรีส่งมาถึงกวางตุ้ง เนื่องจากได้รับจดหมายจาก Li Shi Yao ผู้ว่าการมณฑลกวางตุ้ง-กวางซีที่สอบถามเรื่องชาวยูนนานพวกนั้นเมื่อครั้งออกจากยูนนาน¹³ Li Shi Yao รายงานดังต่อไปนี้

No. 025058, The National Palace Museum.

¹⁰ สำเนียงหนึ่งของภาษาฮกเกี้ยน

¹¹ น่าจะหมายถึงภาษาไทย ซึ่งจีนสมัยก่อนมองว่าคนต่างชาติทุกชาติเป็นพวกป่าเถื่อน

¹² Zhu P iZou Zhe Wai Jiao Lei, No. 346-16

¹³ เนื่องจากรัฐบาลจีนสมัยนั้นห้ามประชาชนเดินทางออกต่างประเทศ หลังจากกลับจีนแล้วพวก Yang Chao Pin ถูกสอบสวนที่กวางตุ้ง Li Shi Yao ต้องการข้อมูลเกี่ยวกับ Yang Chao Pin และพวกจึงสอบถาม Jue Luo Tu Si De ซึ่งเป็นผู้ว่าการมณฑลที่เป็นบ้านเกิดของพวกเขา

“ สอบถามชาวยุณนานสามคนชื่อ Yang Chao Pin กับ Cun Yi Jin และ Sheng Ying Zuo ที่สยามส่งมา ปรากฏว่าสามคนนี้เป็นคน Teng Yue¹⁴ มณฑลยูณนาน โดยในเดือนกรกฎาคมปีที่ 34 แห่งรัชกาลพระเจ้าเจียนหลง ได้ร่วมลงทุนไปค้าขายแพรและสินค้าชนิดต่างๆ โดยได้รับหนังสือเดินทางจากกรมการ Teng Yue แล้วผ่าน Mu Bang¹⁵ Lu แล้วไปถึงอังวะ (A Wa) ในปีที่ 34 รัชกาลพระเจ้าเจียนหลงหนีไปแถบเมาะตะมะ (Da Ma) ของพวกมอญ (Meng Zi) ซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจของพม่าทำงานเป็นชาวประมง

เดือนกรกฎาคมปีที่ 39 แห่งรัชกาลพระเจ้าเจียนหลง มีเหตุการณ์ชาวมอญฆ่าพม่า หัวหน้านมอญที่หนีรอดทุกคนจึงพากันไปสยาม Yang Chao Pin กับพวกก็หนีตามไป เมื่อพม่ายกทัพตามไปถึง Wei Yong¹⁶ ของสยามแล้วถูกฝ่ายสยามหลอกไปถึง La Po Wei¹⁷ ในเดือนเมษายนปีที่ 40 แห่งรัชกาลพระเจ้าเจียนหลงทหารพม่าเสียชีวิตหมดและถูกทหารสยามฆ่า คนแก่กับพวกอ่อนแอหกเจ็ดร้อยคนที่เหลืออยู่นั้นถูกสยามกวาดต้อนส่งไปเป็นเชลย เดือนตุลาคมพม่ายกทหารไปพิชณูโลก (Bi Xi Luo) ที่สยามเพื่อแก้แค้น กษัตริย์สยามฆ่าเชลยพม่าทั้งหมด

¹⁴ เขตปกครองในมณฑลยูณนานซึ่งด้านตะวันตกติดกับพม่า

¹⁵ ภาคเหนือของรัฐฉานของพม่า

¹⁶ ไม่ทราบที่ไหน

¹⁷ เข้าใจว่าน่าจะเป็นราชบุรี ซึ่งมีการรบที่บางแก้ว

แล้วยกทัพไปเพื่อรบกับศัตรู ทั้งสองฝ่ายสู้รบกันอยู่่าง
รุนแรง ปีที่ 41 แห่งรัชกาลพระเจ้าเจียนหลงกษัตริย์สยาม
กลับมาสยามและได้สอบถามพวก Yang Chao Pin แล้ว
พระราชทานเงินคนละสี่ liang แปด jian แล้วฝาก Mo
Guang Yi ซึ่งเป็นพ่อค้าชาวฮกเกี้ยนพากลับจีน”

เหตุการณ์ซึ่ง Yang Chao Pin กล่าวถึงคือเหตุการณ์เมื่อครั้งทัพ
พม่าติดตามครัวมอญเมืองเกาะตะมะเข้าสู่สยามแล้วถูกสยามล้อมจับ
ได้ที่บางแก้ว และการเสด็จยกทัพขึ้นไปหัวเมืองเหนือของพระเจ้า
กรุงธนบุรีในการศึกอะแซหุ่ก

จากหลักฐานในพระราชพงศาวดารกล่าวไว้ว่าในระหว่าง
สงครามครั้งเสียกรุงมีชาวจีนจำนวนมากไม่น้อยตั้งค่ายรับพม่า นอกจากนั้น
สมัครพรรคพวกของพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้นก็ยังมีชาวจีนอยู่มาก แต่จากคำ
ให้การของชาวยุวนานฉบับนี้แสดงให้เห็นว่ายังมีชาวจีนอีกพวกหนึ่งที่
หนีตายอยู่ท่ามกลางสภาพวุ่นวายของสงคราม นอกจากนั้นยังมีหลัก
ฐานจีนกล่าวว่า Mo Guang Yi ที่ส่งพวก Yang Chao Pin กลับจีนได้
นำพระราชสาส์นของพระเจ้ากรุงธนบุรีที่มีข้อความขอซื้อกำมะถัน
เนื่องจากหลายปีที่ผ่านมาสยามได้ต่อสู้กับพม่า และถ้าหากจีนวางแผน
จะตีเมืองอังวะแล้วก็ขอให้สยามช่วยตีพม่าจากด้านตรงข้ามของกองทัพ
จีน¹⁸ การส่งชาวจีนช่วยเหลือพม่าและช่วยเหลือพม่านั้นเป็นอุบายของพระเจ้า
กรุงธนบุรีเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์กับจีนให้มั่นคง ความพยายามของ
พระองค์นั้นเท่ากับเป็นการวางรากฐานของนโยบายเศรษฐกิจและการ
ต่างประเทศให้พระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรีสมัยรัตนโกสินทร์ซึ่งให้ความ
สำคัญกับจีนเป็นหลัก

¹⁸ ฦๅฎฐๅฎทๅร เล่ม 3, 51. และ Chuan, 133.

4. ข้อสังเกตบางประการ

1. จากคำให้การของชาวจีนในจดหมายเหตุจีนจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ในสมัยกรุงธนบุรีประสบการณ์ชาวจีนนั้นมีอยู่อย่างหลากหลาย และชาวจีนที่เดินทางมาสยามนั้นไม่ใช่เฉพาะจีนแต่จีนที่รู้จักกันดีในนาม “จีนหลวง” เท่านั้น แต่มันยังเต็มไปด้วยความขัดแย้งระหว่างชาวจีนกลุ่มภาษาถิ่นต่างๆ ดังที่นิธิได้ชี้ให้เห็น¹⁹ ข้อมูลจากหลักฐานคำให้การชาวจีนที่มองประวัติศาสตร์สมัยธนบุรีจากทะเลจีนใต้ก็น่าจะให้เห็นภาพเหตุการณ์ความเสียหายกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สองและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลังชัดเจนขึ้นอาทิการ “แพแตก” ของสังคมไทยหลังเสียกรุงศรีอยุธยาส่งผลข้างเคียงกับพ่อค้าชาวจีนที่ประสงค์จะเดินทางกลับเมืองจีนยังต้องอาศัยและพึ่งพาชุมชนเมืองจันทบุรี ที่มีสภาพเป็นแหล่งหลบภัยชั่วคราวแก่ชนชาวคริสต์ในกลุ่ม Mission de Paris²⁰

2. อ่าวสยามในช่วงสงครามมีปัญหาเรื่องเรือโจรสลัด ซึ่งเป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาตั้งแต่ก่อนเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อ ค.ศ.1767 และยังคงเป็นปัญหาในช่วงสมัยธนบุรีและสมัยกรุงเทพฯ ยุคต้น ซึ่งผู้เขียนสันนิษฐานว่าสภาพของอ่าวสยามในพื้นที่ฝั่งทะเลตะวันออก บางละมุง จันทบุรี ขลุ้งจนถึงฮาเตียน มีสภาพที่ส่วนกลาง (เมืองหลวง) ไม่มีอำนาจบังคับบัญชาได้โดยตรง แต่จำเป็นต้องพึ่งพาอำนาจของเจ้าเมืองท้องถิ่นหรือกลุ่มพ่อค้าที่มีเครือข่ายผลประโยชน์ในทะเลแถบนี้อยู่

¹⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี*, 132-139 .

²⁰ ดูรายละเอียดใน Adisorn Muakpimai, “Chantaburi: A Gatedoor of the Coastal Trade of Ayudhya in Eighteenth Century,” (paper presented at an international Workshop on Ayudhya and Asia, 1995).

3. กลุ่มพ่อค้าชาวจีนที่ปรากฏในเอกสารเป็นกลุ่มพ่อค้าที่มีความหลากหลายของกลุ่มพ่อค้าที่พูดภาษาถิ่นต่างกัน และมีบทบาทสำคัญกับหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกของสยามในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 และเป็นกลุ่มคนที่ผลักดันให้การค้าทางทะเลในพื้นที่หัวเมืองเหล่านี้เติบโตอย่างมากในสมัยกรุงเทพฯ ยุคต้น โดยเฉพาะการเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางผ่านของการค้าในพื้นที่อ่าวสยาม ทะเลจีนใต้จนถึงจีน ก่อนที่เรือกลไฟ ระบบการขนส่งแบบใหม่และการค้าแบบใหม่ (การค้าเสรีและการค้าในระบบอาณานิคม) จะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการค้าและการความสำคัญของเมืองชายฝั่งทะเลของสยามในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19

4. พ่อค้าต่างชาติไม่ว่าจีนหรือชาวต่างชาติอื่นๆ ย่อมมีภารกิจในหน้าที่ต่อผู้มีอำนาจในมาตุภูมิของตน คือการสืบข่าวและรายงานสถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจและอื่นๆ กลับไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบในดินแดนของตนเพื่อให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจดำเนินนโยบายทางการเมือง เศรษฐกิจ เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง และย่อมทำให้พ่อค้าเหล่านี้ยังคงสภาพของการเป็นเครือข่ายการค้าซึ่งกันและกันได้ อย่างยาวนาน

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

- จันทนุมาศ (เจิม), พัน. “พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีฉบับพันจันทนุมาศ.” ใน *ประชุมพงศาวดารภาคที่ 65*, รวบรวมและจัดพิมพ์โดย กรมศิลปากร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดลิแมล์, 2480.
- เจนนิเฟอร์เวย์น คัชแมน. *การค้าทางเรือสำเภาจัน-สยามยุคต้นรัตนโกสินทร์*. แปลโดย ชื่นจิตต์ อัมไพพรรณ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.
- ณัฐสุภัทร จันทวิช. “ข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อยุธยาตอนปลายและธนบุรีจากจดหมายเหตุจีน.” *ศิลปากร* 24 ฉ.2 และ ฉ.3 (2523): 9-33, 49-72.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, 2528.
- สุวิทย์ ธีรศาควิตี. *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองไทยตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถึงสมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2310-2394)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2525.

เอกสารภาษาต่างประเทศ

Academia Sinica comp. *Historical Materials of the Ming and-Qing Periods: Serial F (in Chinese)*. Taipei. Academia Sinica, 1960.

Blussé, Léonard and Gaastra, F. S. (eds.). *On the Eighteenth Century as a Category of Asian History*. Aldershot: Ashgate Publishing, 1998.

Chifa, Chuang. "Xian Luo Guo Wang Zheng Zhao Ru Gong Qing Ting Kao (ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับการส่งทูตไปยังจีนของพระเจ้ากรุงธนบุรี)," *Daluzazhi* 51, no.3 (1975): 126-141.

Chingho, Chen. "Mac ThienTu and Phraya Taksin: A Survey on Their Political Stand, Conflicts and Background." Paper presented to the Seventh Conference of the International Association of Historians of Asia, Bangkok.1977.

Chin, James. "King Taksin and China: Siam-Chinese Relations during the Thonburi Period as seen from the Chinese Sources." Paper presented to the Fifth Thai Studies Conference. London, 1993.

Muakpimai, Adisorn. "Chantaburi: A Gatedoor of the Coastal Trade of Ayudhya in EighteenthCentury." Paper presented at an international Workshop on Ayudhya and Asia.1995.

Zhu Pi Zou, Zhe Wai, Jiao Lei. (Imperial Document with Vermillion Endorsement concerning diplomacy), No. 346-1, The No. 1 Archives, Beijing. Copies of Palace Memorials for the Reference of the Grand Council, Foreign Affairs. (in Chinese) Beijing: The First Historical Archives. (unpublished).